

*Пєсцов Р. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДСУДНОГО ТА ЗАОЧНИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ

Досліджуються проблеми розмежування правових понять “судовий розгляд кримінальних справ за відсутності підсудного” та “заочний судовий розгляд кримінальних справ”.

***Ключові слова:** судовий розгляд кримінальних справ за відсутності підсудного, заочний судовий розгляд кримінальних справ, право підсудного на участь в судовому процесі.*

Нові правові інститути, які містяться в Проекті Кримінально-процесуального кодексу, заставляють нас звертатися до теорії кримінального процесу. Оскільки досить часто правознавці помилково включає різні правові поняття в один інститут, нерозуміючи при цьому їх відмінностей. Такими поняттями, зокрема, є судовий розгляд кримінальних справ за відсутності підсудного та заочний судовий розгляд кримінальних справ.

Участь підсудного в судовому розгляді є його процесуальним правом, яке прямо закріплене в ст. 10 Загальної Декларації прав людини, п. 3 д ст. 14 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права, в ч. 2 ст. 43 КПК України.

Право на участь в судовому розгляді полягає у можливості підсудного приймати участь в судовому слідстві, судових дебатах, виступати із останнім словом, заявляти клопотання – саме в такий спосіб останній реалізує своє право на доступ до правосуддя, право на захист, право на справедливий судовий розгляд.

Аналіз норм діючого Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК України) свідчить про те, що у вітчизняному законодавстві застосований інший підхід, а ніж в нормах міжнародно-правових актів. Зокрема, ч. 1 ст. 262 КПК України встановлено заборону на розгляд справи за відсутності підсудного. В українському кримінально-процесуальному законодавстві право підсудного на участь в судовому розгляді перетворено на його обов'язок бути присутнім при розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції. Варто зазначити, що право підсудного на участь в судовому розгляді зовсім не означає обов'язковість такої участі. Існують підстави, через які суд вимушений розглядати справу за відсутності підсудного. Виходячи із аналізу діючого законодавства можна виділити наступні підстави для такого обмеження прав підсудного:

- видалення підсудного із зали судового засідання через порушення ним порядку в залі суду;
- видалення підсудного із зали судового засідання на час проведення окремих процесуальних дій;
- розгляд кримінальної справи з метою реабілітації померлого засудженого;
- клопотання підсудного про визнання вини і розгляд справи за його відсутності у справах невеликої тяжкості;
- неявка підсудного в судове засідання за умов його повідомлення про час і місце

судового розгляду.

Для з'ясування відмінностей між поняттями “розгляд кримінальної справи за відсутності підсудного” і “заочний судовий розгляд” варто детальніше дослідити їх зміст і підстави застосування.

В юридичній науці багато вчених – процесуалістів досліджували зазначені правові інститути, але їх дослідження стосувалися лише одного із них. Серед них можна виділити Е. В. Трофимову, Т. В. Трубникову, А. С. Тукієва, А. А. Казакова та інших. Що стосується комплексного дослідження вказаних правових понять варто виділити К. Г. Бендерську.

Розглянемо підстави обмеження прав підсудного на участь в судовому засіданні детальніше.

Розгляд кримінальної справи у випадку видалення підсудного за порушення порядку в судовому засіданні. Підставою видалення підсудного є порушення останнім порядку судового засідання. Порушенням порядку судового засідання вважається недобррозичливі висловлювання на адресу учасників судового процесу, ненормативна лексика, викрики із місця без відповідного дозволу головуєчого судді. Наявність факторів порушення порядку в судовому засіданні в поведінці підсудного суд повинен оцінювати за власним переконанням в кожному конкретному випадку. До умов такого виду судового розгляду можна віднести попередження головуєчого судді про можливість видалення підсудного із зали судового засідання, а також неможливість подальшого розгляду справи за участі підсудного під час судового розгляду. Порушення повинно носити системний характер. Суд повинен прийти до висновку, що підсудний не змінить своєї поведінки, що призведе до неможливості постановлення правосудного і справедливого вироку.

В постанові суду про видалення підсудного за порушення порядку в судовому засіданні повинні зазначатися фактичні обставини порушень, які допускалися підсудним, і мотивований висновок про необхідність видалення підсудного.

Підсудний може бути видалений із зали судового засідання до закінчення судових дебатів, але при цьому йому повинно бути надане останнє слово.

Видалення підсудного із зали судового засідання під час проведення окремих процесуальних дій. До таких процесуальних дій варто віднести допит іншого підсудного, свідка, неповнолітнього свідка, потерпілого. Згідно ч. 2 ст. 300 КПК України метою видалення підсудного на час допиту іншого підсудного є забезпечення безпеки учасникам процесу під час судового слідства. Підставою видалення підсудного є наявність відомостей про застосування або можливість застосування фізичного, психологічного впливу одним підсудним на іншого під час судового розгляду. Умовою видалення підсудного при проведенні процесуальних дій є клопотання підсудного, його захисника, законного представника, прокурора, або на розгляд суду.

Ст. 303 КПК України передбачає можливість допиту свідка у відсутності підсудного. Метою такого видалення є забезпечення свідкові фізичної безпеки, як учаснику судового процесу, а також коли відсутня можливість використання технічних засобів при проведенні його допиту в суді. Підставою такого видалення є власна ініціатива суду, або клопотання прокурора, адвоката, самого свідка, чи

запрошеного ним захисника мотивована постанова суду (судді). Після повернення підсудного до залу суду головуючий знайомить його з показаннями свідка і надає йому можливість дати пояснення з цього приводу.

Згідно ч. 3 ст. 307 КПК України метою видалення підсудного із зали судового засідання під час допиту неповнолітнього свідка є охорона прав неповнолітніх осіб. Підставою такого видалення є встановлення факту тиску або впливу на неповнолітнього потерпілого чи свідка. Необхідною умовою при цьому є клопотання сторони, або ухвала суду.

Після повернення підсудного до зали судового засідання його ознайомлюють із показаннями вказаних осіб, а також надають можливість задавати їм питання.

Розгляд кримінальної справи з метою реабілітації у випадку смерті обвинуваченого. Згідно п. 8 ч. 1 ст. 6 чинного КПК України кримінальна справа не може бути порушена, а порушена справа підлягає закриттю щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами. На жаль чинний КПК ніяким чином не визначає процедуру розгляду даної категорії справ.

Рішення про провадження по кримінальній справі щодо померлого підсудного повинно бути в обов'язковому порядку за клопотанням його близьких родичів прийняте судом, в провадженні якого знаходиться справа. Порядок подачі такого клопотання в законодавстві відсутній. Судова практика свідчить, що наявність такого клопотання від родичів померлого підсудного не є достатньою підставою для судового розгляду справи. Суд повинен оцінити наявні матеріали в справі і зробити висновок про відсутність події злочину, складу злочину, невинуватість померлого підсудного у вчиненому діянні.

У випадку подачі клопотання родичами померлого підсудного суд зобов'язаний оцінити доказову базу на предмет наявності в діянні ознак складу злочину та вини підсудного.

Якщо суд прийде до висновку, що особа є невинуватою, то в такому випадку постановляється виправдальний вирок. Якщо суд прийде до висновку, що підсудний є винним у вчиненні злочину, кримінальна справа не відновлюється, і суд виносить мотивовану постанову.

Таким чином, підставою розгляду кримінальної справи з метою реабілітації є смерть підсудного, а умовами – клопотання його близьких родичів і спадкоємців.

Заочний судовий розгляд кримінальних справ. У науці кримінального процесуального права пропонуються різні визначення поняття заочного провадження, заочного розгляду справи чи заочного рішення. Розглянемо окремі з них.

А. С. Тукієв розглядає заочне кримінальне судочинство як “допустимий органом, який здійснює кримінальне судочинство, за наявності закріплених в законі підстав і умов, особливий порядок розслідування і розгляду кримінальних справ, заснований на дослідженні загального предмета доказування та інших обставин справи, який здійснюється за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, якому належить право, окрім загального, на особливий порядок оскарження заочного вироку” [1, с. 12].

О. О. Казаков дає власне авторське визначення заочного судового розгляду кримінальних справ під яким розуміє “інститут кримінального судочинства, який охоплює розгляд кримінальних справ по суті судами першої та апеляційної інстанцій за відсутності підсудного, який характеризується наявністю витягів із загальних принципів та загальних умов судового розгляду (перш за все вимог щодо змагальності сторін і безпосередності дослідження доказів) і, як наслідок, суттєвим комплексом відмінних рис в порівнянні із загальним порядком розгляду справи” [2, с. 22].

О. В. Трофімова інститут заочного судового розгляду кримінальних справ визначає як “вид особливого порядку судового розгляду із посиленими процесуальними гарантіями, при якому судовий розгляд проходить за відсутності підсудного через неможливість реалізації призначення кримінального судочинства в загальному порядку і наявністю виключних причин, які пов’язані із забезпеченням особливо важливих інтересів держави, суспільства, або особи, а також наявністю умов, які передбачені кримінально-процесуальним законом” [3, с. 24].

К. Г. Бендерская розглядає заочний розгляд кримінальних справ як особливий вид судочинства, який передбачає розгляд кримінальних справ за відсутності підсудного через його неявку в судове засідання, результатом якого постановляється заочний вирок [4, с. 7].

Основною метою інституту заочного розгляду справи в кримінальному процесі є усунення причин, що сприяють затягуванню розгляду справи. Тому розширення умов для заочного провадження в кримінальному судочинстві є найкращим способом уникнути затягування процесу розгляду кримінальних справ, а також забезпечити реалізацію принципу розумності розгляду справи [5, с. 190].

Підстави (умови) заочного кримінального судочинства можна поділити на матеріальні і процесуальні. До таких відносяться: а) достатня сукупність незаперечних доказів, що містяться в матеріалах кримінальної справи, яка повинна однозначно свідчити про наявність всіх елементів предмету доказування по будь-якому складу злочину (додатковому доказуванню підлягають обставини знаходження особи за межами території України і заздалегідь належного повідомлення підсудного про час і місце судового розгляду і прохання до нього про особисту присутність під час судового процесу); б) факт відсутності підсудного під час проведення розслідування і розгляду конкретної кримінальної справи необхідно розглядати як нереалізацію свого права; в) належне повідомлення підсудного як завчасне його інформування про місце і час судового розгляду, а також прохання до нього особисто бути присутнім під час процесу.

Таким чином, поняття “розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного” і “заочного судового розгляду” не є тотожними і співвідносяться між собою як загальне і часткове. Поняття розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного (trial in absentia) охоплює більш широке коло підстав охоплює, на відміну від заочного судового розгляду кримінальних справ. Правовий інститут розгляду кримінальних справ за відсутності підсудного – це сукупність правових норм, які регулюють розгляд справи по суті у відповідності із загальними умовами судочинства в судовому засіданні при фактичній відсутності підсудного повністю або в його частині. Процесуально-правова сутність заочного розгляду кримінальних справ

зводиться до того, що заочний розгляд справи – це один із можливих наслідків неявки в судове засідання однієї із осіб, які беруть участь у справі, зокрема, підсудного.

Основними ознаками, які відрізняють поняття “розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного” і “заочного судового розгляду кримінальної справи” є неявка особи в судовк засідання і постановлення заочного вироку. Підставою для розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного є фактична відсутність підсудного в судовому засіданні. Окрім цього заочний судовий розгляд передбачає додаткові процесуальні гарантії прав підсудного. Зокрема, це обов’язкова участь захисника та особливий порядок оскарження вироку.

Метою судового розгляду кримінальних справ за відсутності підсудного є, зокрема, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Метою заочного судового розгляду кримінальних справ є прискорення судочинства і забезпечення розгляду кримінальних справ в розумні строки.

Використані джерела:

1. *Тукієв Аслан Султанович.* Проблемы процессуальной формы заочного уголовного судопроизводства : автореферат дисс. ... канд. юрид наук. Республика Казахстан Караганда. – 2005. – С. 12.
2. *Казаков А. А.* Заочное судебное разбирательство уголовных дел : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Екатеринбург, 2009. – С. 22.
3. *Трофимова Е. В.* Заочное судебное разбирательство уголовных дел: нормативное регулирование и практика применения : автореферат дис. ... кандидата юридических наук . – Воронеж, 2009. С. 24.
4. *Бендерская К. Г.* Рассмотрение уголовного дела в отсутствие подсудимого : автореферат диссертации канд. юрид. наук. – Москва, 2010. – С. 7.
5. *Песцов Р. Г.* Умови заочного судового розгляду у кримінальному судочинстві України. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право. – 2010. – Вип. 10. – С. 188-193.
6. *Песцов Р. Г.* Поняття заочного судового розгляду кримінального справи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 18. Економіка і право. – 2011. – Вип. 13. – С. 11-123.

Песцов Р. Г. Судебное рассмотрение уголовных дел впри отсутствии подсудимого и заочное судебное рассмотрение уголовных дел: понятие, содержание и разграничение правовых понятий.

Исследуются проблемы разграничения правовых понятий “судебное рассмотрение уголовных дел в отсутствие подсудимого” и “заочное судебное рассмотрение уголовных дел”.

Ключевые слова: судебное рассмотрение уголовных дел в отсутствие подсудимого, заочное судебное рассмотрение уголовных дел, право водсудимого на участие в судебном заседании.

R. Pestsov. The criminal cases trial under the condition of defendant's absence and the extramural trial of the criminal case: the notion, content and the differentiation of the legal concepts.

There are searched problems of differentiation of the judicial concepts “the criminal cases trial under the condition of defendant's absence” and “the extramural trial of the criminal cases”.

Keywords: the criminal cases trial under the condition of defendant's absence, the extramural trial of the criminal cases.